

Fædrelandets Historie, naar Formaalet af samme er at opvække Kierlighed til Fædrelandet og til Dyd ved Fortællinger om vore værdige Mænds Bedrifter, har ogsaa en meget stor Nytte, (...) meget dygtige Handlinger, fortalte ud af andre Landes Historier, maae ikke blive ubenyttede i Skolerne, fordi de ikke ere skeete i Fædrelandet, da de ville lære Børnene at ansee alle Mennesker som Brødre og betage dennem ukierlige og ubillige Fordomme. Naar de lære at elske og agte høyt deres egen Nation, kunne disse Menneskeligheden vanærende Fordomme uden Fare ryddes af Veien (2,s.272).

Vil man forstå kampen om borgernes fælles identitet og gensidige loyalitet, må der forskes i denne løbende strid om sproget, i denne pågående kamp om at definere og beherske diskursen. Og skal dette gøres ordentligt, må også den relevante analytisk-teoretiske forskning inddrages.

DANSK IDENTITETSHISTORIE

En replik

AF

OLE FELDBÆK

Lektor, mag.art. Bernard Eric Jensen, Institut for Historie og Samfundsfag ved Danmarks Lærerhøjskole, har været så venlig at sende mig en kopi af sin engagerede og indgående kritiske anmeldelse til Historisk Tidsskrift af Dansk Identitetshistories første og andet bind. En venlighed, der gør det muligt for mig at fremkomme med en replik i samme nummer som anmeldelsen. Ganske vist er det en gylden regel ikke at svare på anmeldelser, der opfylder læsernes to hovedkrav: at få en rimeligt dækkende præsentation af værket og at kende anmelderens faglige vurdering af dets resultater. For mig at se opfylder anmeldelsen imidlertid ikke det første af kravene. Så derfor denne korte replik.

Den forskningsopgave, Det humanistiske Fakultet ved Københavns Universitet i august 1988 bad mig tage op, er på mange måder

karakteristisk for forskningsvilkårene i disse – og formentlig også i de kommende – år. Projektet skal realiseres for et bestemt beløb og inden for en bestemt tid. Derfor er det magtpåliggende for mig indledningsvis at slå fast, at disse vilkår aldrig bør påberåbes som forsvar over for kritik af resultatet. Hvis rammerne er urealistiske, er der kun én ting at gøre: at sige nej til opgaven.

Forskningsgruppens medlemmer fandt imidlertid ikke rammerne urealistiske. Men de fandt selvsagt – som i enhver anden forskningssituation – at det var nødvendigt at træffe nogle valg og foretage nogle fravalg. Det siger sig selv, at den bredest mulige tværfaglighed altid vil være attraktiv. Men erfaringen fortæller os også, at jo bredere man rekrutterer, jo flere ressourcer kræves der. Endvidere vil det næppe være hensigtsmæssigt at kaste sig ud på det eneste forskningsfelt, hvor der i forvejen pågår en etableret og stærkt specialiseret forskning: nemlig det sønderjyske grænseland. Og en forudsætning for at forholde sig til den eksisterende forskning må dog vel være, at der foreligger en forskning. De i sig selv fortjenstfulde arbejder, som anmelderen nævner, finder jeg som helhed at være af en ret foreløbig og programmatisk karakter; og mig bekendt tillægger forfatterne dem ikke selv den forskningstyngde, som anmelderen gør. Bagatelliseringen af Povl Bagges afhandling fra 1963 med dens tænksomme terminologibetragtninger står jeg helt uforstående over for.

Det fører mig over til spørgsmålet om teori og terminologi, som anmelderen diskuterer indgående. For så vidt med rette; men på en måde, som må efterlade læseren med indtrykket af, at forskningsgruppens medlemmer slet ikke har været opmærksomme på og taget stilling til denne problematik. Hvad de naturligvis har.

Som nævnt var det yderst begrænset, hvad der forelå af teori- og terminologiovervejelser baseret på forskning af dansk identitets historie. Og i en situation, hvor behovet for et rydningsarbejde og for et overblik følte påtrængende, fandt vi os ikke fristet til at binde os til mere eller mindre faste teorielementer og terminologier, der var baseret på forskning af specifikke udenlandske forløb og fænomener. I og med at den faktiske forskningssituation udelukkede udarbejdelsen af en syntese, valgte vi – som vi har skrevet – at koncentrere ressourcerne om studier af afgrænsede forløb og enkelte temaer, som vi på forhånd havde grund til at antage var væsentlige for den historiske udvikling af en dansk identitet. I den forbindelse oplevede jeg det selv som tankevækkende, at en så sammensat gruppe – med solid forsknings- og publiceringserfaring – i denne formative fase var i stand til at samles om en så udpræget empirisk tilgang. For fuldstændighedens skyld skal det dog nævnes, at et enkelt

medlem gerne havde set en grundig teori- og terminologibearbejdning – og at vedkommende ikke kom fra de to stærkt repræsenterede fag, historie og dansk.

Ved så ensidigt at insistere på en teoretisk tilgang til emnet har anmelderen – for at udtrykke det urbant – bibragt læserne et indtryk af en forskergruppe præget af stor uskyld og ringe refleksionsevne. Uden at oplyse læserne om den tilgang, som den ikke blot har valgt, men også argumenteret for. Nemlig over for de valgte forløb og temaer at stille – og fastholde – nogle helt konkrete spørgsmål, af typen: *Hvem* identificerede sig med Danmark og dansk? *Hvornår?* *Hvordan?* Og *hvorfor?* – subsidiært: *hvorfor ikke?* Og at stille disse spørgsmål ud fra en explicit forventning om, at såvel det enkelte menneske som grupper måtte forventes på én og samme tid at have flere, tildels modstridende og modsat virkende identiteter, betingede af køn, klasse, alder, uddannelse og status m.v. En nuancering, der gjorde det muligt også at spørge, med hvilken *intensitet* den nationale identitet fremtrådte på et givet tidspunkt, sammenholdt med den enkeltes og gruppens andre identiteter.

Og dette fører mig over til nogle afsluttende bemærkninger om forholdet mellem spørgsmål og svar i en historisk undersøgelse af denne karakter.

Lad mig belyse det med et eksempel fra et af mine egne bidrag: loven om Indfødsretten fra 1776. Hvis jeg har forstået det ret, foretrækker anmelderen den fremstilling, jeg i 1984 gav i et publiceret foredrag, og hvor jeg – ret snævert, synes jeg i dag – markerede lovens helstatspolitiske sigte og helstatspatriotiske kontekst. Hvorimod han finder min identitetshistorisk anlagte tolkning af loven og dens kontekst »uklar«, »tvetydig« og »forvirrende«. Hvorvidt jeg har udtrykt mig uklart, må andre dømme om. Min pointe har imidlertid – her og andre steder, hvor anmelderen ligeledes forholder sig kritisk – netop været ved hjælp af identitetsbegrebet at vise, at den tids mennesker ikke var klare og utvetydige i deres forhold til de nationale tanker og følelser. De var vitterligt uklare og tvetydige – ikke blot fordi tankerne og følelserne var nye, men også fordi de stod splittede mellem flere forskellige identiteter. Eksempelvis på én og samme tid som undersåt, borger og embedsmand. Et forhold, jeg snarere end forvirrende vil karakterisere som forventeligt. Og som jeg som noget nyt har kunnet demonstrere blandt andet ved hjælp af den bemærkelsesværdigt spontane modtagelse af Indfødsretten i de danske byer.

Jeg har brugt dette eksempel for at vise, at vore bevidst enkle, men operationelle spørgsmål efter min mening har været afgørende for at kunne fange og forstå i det mindste noget af den komplekse fortidige helhed. Og fordi jeg er skeptisk – og læsningen af mange af den sidste

snest års foreløbige og programmatisk arbejder har bestyrket mig i denne skepsis – over for mulighederne for at indfange en kompleks fortid ved hjælp af en på forhånd fastlagt teori og en i forvejen formuleret terminologi. Og det forekommer mig, at anmelderen selv demonstrerer det problematiske ved denne tilgang ved sin for mig at se nærmest a-historiske brug af et så sammensat og foranderligt begreb som *helstaten* henover en periode på næsten hundrede år.

Forholdet mellem teori og empiri kan selvsagt aldrig blive et enten-eller. Flere veje kan lede til målet, men begge er nødvendige. Over for anmelderens argumentation for teoriens eneret har jeg villet pege på, at det i det konkrete tilfælde indebærer en alvorlig risiko for, at kræfterne bliver ødet i en udsigtsløs kamp for at få terrænet til at passe med kortet.

ET GENSVAR

AF

BERNARD ERIC JENSEN

I min anmeldelse af de to første bind af *Dansk Identitetshistorie* har jeg brugt en del plads på at analysere, karakterisere og vurdere den forskningsstrategi, der lå til grund for dette projekt. Hvis jeg her har formidlet »et indtryk af en forskergruppe præget af stor uskyld og ringe refleksionsevne«, så beklager jeg dette. Jeg har nemlig ikke været i tvivl om, at forskningsstrategien er udtryk for nogle velovervejede valg og prioriteringer – et indtryk, der bestyrkes af den konsekvens, med hvilken strategien efterleves i praksis.

Hvad angår den valgte forskningsstrategis centrale kendetegn er Ole Feldbæk og jeg egentlig ganske enige – jeg beskriver den som »ret traditionel og meget empirisk« og han som »en så udpræget empirisk tilgang«. Men vi er ikke enige, hvad angår frugtbarheden af den valgte strategi. Og denne uenighed er en kort analyse og diskussion værd.

Som Ole Feldbæk ser det, drejer uenigheden sig om den rolle, som 'empiri' og 'teori' skal spille i et forskningsprojekt. Han gør mig til talsmand for »teoriens eneret« og griber i sin kritik tilbage til en argumentation, der er velkendt blandt fortalere for en udtalt empirisk forskningsstrategi: teori lægger op til at gøre vold på empirien og dermed